Power Point Presentation.

रयत शिक्षण संस्थेचे,

स्वामी सहजानंद भारती कॉलेज ऑफ एज्युकेशन,

श्रीरामपूर, जि. अहमदनगर

बी.एड. I/II २०21 - २०22

कोर्स क्रमांक 102

कोर्सचे नाव- समकालीन भारतातील शिक्षण - लिंग आणि समाज

42/50

प्रात्यक्षिक कार्य / उपक्रम अहवाल

प्रात्यक्षिक / उपक्रमाचे नाव PPT सादरीकरण

विद्यार्थी शिक्षकाचे नाव- कु. चोखंडे गीता शिवराम

रोल क्रमांक- 31

मार्गदर्शक प्राध्यापकांचे नाव- प्रा. डॉ. ए. के. करवर

BED 102: CONTEMPORARY INDIAN EDUCATION, GENDER & SOCIETY

Name of the Student: ~~Mr~~/~~Ms.~~ chokhande Geeta shivram Roll No. : 31

Practical No.4: Planning and implementation of Activities
D) PPT / Poster Presentation

EVALUATION SCHEME

Rating Scale 1) Unsatisfactory 2) Average 3) Satisfactory 4) Good 5) Excellent

No.	Criteria	1	2	3	4	5
1	Accuracy of Content				✓	
2	Description of Content				✓	
3	Use of variety of Media					✓
4	Overall Colour Scheme				✓	
5	Explanation					✓
6	Ease in handling of the gadgets				✓	
7	Tackling with Queries				✓	
8	Coordination with presentation				✓	
9	Time Management				✓	
10	General Impression				✓	
	Total marks- 50				42	

Date

Signature of Professor In-charge

प्रमाणपत्र

प्रमाणपत्र देण्यात येते की, श्री/कु/सौ/श्रीमती........चोखंडे गीता शिवराम..रोल नं 31 यांनी सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या बी.एड. २०२१-२२ अभ्यासक्रमाच्या कोर्स क्र. 102 या अंतर्गत प्रात्यक्षिक कार्याच्या / उपक्रमाच्या अंशतः पूर्ततेसाठी........PPT सादरीकरण.. या शीर्षकाचा अहवाल माझ्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केला आहे.

माझ्या प्राप्त ज्ञानानुसार व माहितीनुसार हा अहवाल पूर्णतः वेगळा व स्वतंत्र आहे.

स्थळ:- श्रीरामपूर

दिनांक:- / /२०

मार्गदर्शक प्राध्यापक सही 8/8

मार्गदर्शक प्राध्यापक नाव प्रा. डॉ. ऐ. के. करवर सर

S.S.B College Of Edu. Shrirampur

प्रतिज्ञापत्र

मी श्री/कु/सौ/श्रीमती........चोखंडे गीता शिवराम........

रोल नं. 31 सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या बी.एड. २०२१-२२ अभ्यासक्रमाच्या कोर्स क्र...102... या अंतर्गत प्रात्यक्षिक कार्याच्या / उपक्रमाच्या अंशतः पूर्ततेसाठी........PPT सादरीकरण........

....

या शीर्षकाचा अहवाल सदर करीत आहे. हा अहवाल पूर्णतः वेगळा व स्वतंत्र असून हा मी स्वतः तयार केलेला आहे, असे मी जाहीर करते / करतो.

स्थळ:- श्रीरामपूर

दिनांक:- / २०१

सही ....Geeta........

विद्यार्थ्याचे नाव ....चोखंडे गीता शिवराम........

ऋणनिर्देश

मी श्री/कु/सौ/श्रीमती ...चोखंडे गीता शिवराम...

रोल नं. 31 सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या बी.एड. २०२१-२२ अभ्यासक्रमाच्या कोर्स क्र. 102 या अंतर्गत प्रात्यक्षिक कार्याच्या / उपक्रमाच्या अंशतः पूर्ततेसाठी ...PPT सादरीकरण... या शीर्षकाचे कार्य पूर्ण केले.

मला हे उपक्रम / प्रात्यक्षिक कार्य करण्याची संधी उपलब्ध करून देणारे महाविद्यालयाचे प्राचार्य ...डॉ. एम. एस. पोंधे सर... तसेच मला मार्गदर्शन करणारे प्रा. ...डॉ. ऐ. के. करवर सर... यांचा व महाविद्यालयातील प्रध्यापाकवृंद, ग्रंथपाल यांचे मी आभार मानते / मानितो. त्याचप्रमाणे माझे सहकारी शिक्षक प्रशिक्षणार्थी यांचेही मी आभार मानते / मानतो.

धन्यवाद !!!

S.S.B College of Edu. Shrirampur

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	तपशील	पृष्ठ.क्र.
	'अ' विभाग	
1	मुल्यमापन तक्ता	I
2	प्रमाणपत्र	II
3	प्रतिज्ञापत्र	III
4	ऋणनिर्देश	IV
5	अनुक्रमणिका	V
	'ब' विभाग	
6	प्रस्तावना	1
7	PPT सादरीकरणाचे उद्दिष्टे	2
8	PPT सादरीकरणाचे कार्यवेळापत्रक	3
9	PPT सादरीकरणाची पुर्वतयारी	5
10	PPT निबंध लेखन	7
11	PPT सादरीकरण व चर्चा	9
12	PPT सादरीकरणाचे शैक्षणिक महत्व	10
13	अभिप्राय	11
14	संदर्भग्रंथसुची	12
15	परिशिष्ट	13

FOR EDUCATIONAL USE

प्रस्तावना

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुणे अंतर्गत बी. एड. कोर्स क्र. 102 समकालीन भारतातीय शिक्षण लिंगभाव आणि समाज या विषयातंर्गत उपक्रम घेण्यात आले त्यामध्ये काही विद्यार्थ्यांनी स्वाध्याय लेखन घेतले. काही विद्यार्थ्यांनी Poster प्रेझेंटेशन घेतले. त्यात मी PPT प्रेझेंटेशन हा उपक्रम निवडला. ज्या विद्यार्थ्यांनी यापैकी जो विषय निवडला त्यानुसार विषयाचे प्राध्यापक डॉ. करवर सर यांनी विषय निवडून दिले. तसेच उपक्रम कसा करावा याविषयी मार्गदर्शन केले. त्यांनी मला "सामाजिक परिवर्तनाची प्रक्रिया" हा घटक दिला. मी PPT प्रेझेंटेशन घेतल्यामुळे मला त्यानुसार त्या विषयाचा सखोल अभ्यास करावा लागला व त्यातून मी मुद्दे काढले व त्यानुसार PPT तयार केली. यामुळे चांगली PPT कशी तयार करावी याचे कौशल्ये विकसित झाले.

उद्बोधन - 4/4/2022 सोमवार
प्रात्यक्षिक कार्य निश्चिती - 11/4/22
प्रस्तुतीकरण - 18/4/22

PPT सादरीकरणाची उद्दिष्टे

1) छात्र अध्यापकात PPT निर्मितीचे कौशल्य विकसित करणे.

2) कमी शब्दात आशय परिणामकारक मांडण्याचे कौशल्ये प्राप्त होते.

3) आशय मुद्देसुद, तक्ता, आकृती, चित्र स्वरूपात मांडण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.

4) नियोजित वेळेत PPT सादरीकरणाचे कौशल्ये विकसित करणे.

5) PPT सादरीकरणाच्या माध्यमातून छात्र अध्यापकांमध्ये सकारात्मक चर्चा घडवून आणणे.

6) PPT साठी संकलित केलेली माहिती योग्य पद्धतीने मांडण्याचे कौशल्य विकसित करणे.

7) सादर केलेल्या PPT चा अहवाल तयार करणे.

PPT सादरीकरण
कार्यवेळापत्रक

PPT सादरीकरण हा उपक्रम घेतलेल्या छात्र अध्यापक व अध्यापिका मा. डॉ. ए.के. करवर सर यांच्या मते खालील प्रमाणे कार्यवेळापत्रक तयार करण्यात आले.

अ.क्र.	तपशील	तासिका
1	उपक्रम उद्‌बोधन	01
2	उपक्रम निवड व उद्‌बोधन	01
3	आशय निश्चिती PPT उपक्रम तयारी	02
4	PPT सादरीकरण व चर्चा	02
5	PPT अहवाल लेखन	01

PPT सादरीकरण पूर्वतयारी

PPT सादरीकरणासाठी खालील प्रमाणे पूर्वतयारी करण्यात आली.

उद्बोधन :- समकालीन भारतीय शिक्षण लिंगभाव व समाज या विषयांतर्गत Assignment (स्वाध्याय), MCQ Test, गटचर्चा, सेमीनार, PPT सादरीकरण, टियुटोरीयल, भित्तीपत्रक सादरीकरण हे उपक्रम दिले. त्यापैकी PPT सादरीकरण हा उपक्रम निवडला. यासाठी मा. प्रा. डॉ. ए. के. करवर सर यांनी दिनांक- 4/4/22 वार - सोमवार या दिवशी उद्बोधन केले.

उपक्रम निश्चिती :- प्रा. डॉ. ए. के. करवर सर यांच्या उद्बोधना नंतर काही छात्र अध्यापक व अध्यापिका यांनी स्वाध्याय लेखन, PPT सादरीकरण, भित्तीपत्रक सादरीकरण हे उपक्रम दिले. त्यापैकी मी PPT सादरीकरण हा विषय घेतला.

आशय निश्चिती :- मा. प्रा. डॉ. ए. के. करवर सर यांनी मार्गदर्शन केले. उद्बोधनानंतर सर्वांच्या मतानुसार 'भित्तीपत्रक सादरीकरण' 'स्वाध्याय लेखन' 'PPT सादरीकरण' हे उपक्रम निश्चित केले. त्यापैकी PPT सादरीकरण हा उपक्रम निवडला तेव्हा सरांनी मला समाज बदलाची प्रक्रिया हा आशय दिला. व त्याचे नियोजन करण्यात आले.

आशयासाठी पुरक वाचन :- आशय निश्चित केल्यावर संबंधित आशयावर सखोल अभ्यास करण्या-साठी विविध पुस्तकांचा अभ्यास केला. त्याच-बरोबर मार्गदर्शक प्राध्यापक डॉ. ए.के.करवर सर यांनी विविध संदर्भ पुस्तकाची नावे सुचविली " सामाजिक परिवर्तनाची प्रक्रिया" यासाठी वेगवेगळ्या google site ची नावे सुचविली. मी काही पुस्तकांमधून माहिती मिळविली. विविध वर्तमानपत्रातील , Google site वरून माहिती मिळवली. व त्या माहितीचे वाचन करून आशय समजून घेतला.

संकलन माहिती :- या आशयासंदर्भात वेगवेगळ्या संदर्भ ग्रंथाचा आधार घेतला. तसेच काही educational websites चा आधार घेतला. 'सामाजिक परिवर्तनाची प्रक्रिया" या आशयासाठी माहिती मिळवण्यासाठी प्रा.डॉ. ए.के.करवर सर यांनी मार्गदर्शन केले.

PPT निर्मिती :- संदर्भिय आशयाच्या माहितीचे संकलन केल्यानंतर त्या माहितीचे मुद्दयाच्या स्वरूपात लिखान केले. हस्तपुस्तीका, संदर्भग्रंथ, यांतून माहिती आधी कच्च्या स्वरूपात लिहून नंतर पक्क्या स्वरूपात मुद्दयांच्या आधारे PPT मध्ये Type केले. व सादरीकरण केले.

निबंधलेखन

सामाजिक बदलाची प्रक्रिया

'बदल' हा मनुष्याचा स्वभावधर्म आहे. मनुष्य हा परिवर्तनशील प्राणी आहे. परंतु कोणताही बदल म्हणजे परिवर्तन नव्हे. हा बदल संपूर्ण समाजरचनेत होणे आवश्यक आहे. परंतु प्रत्येक समाज आधुनिक असतोच नाही. काही समाजात मागासलेपणा दिसून येतो. समाजपरिवर्तन हे शिक्षण संस्थेचे महत्वाचे कार्य आहे. शिक्षणप्रक्रिया ही मर्यादित अर्थाने समाज परिवर्तनाची प्रक्रिया आहे.

मानवी समाज अनेक प्रकारच्या बदलातून जात असतो. समाजातील व्यक्तींच्याही वर्तनातही त्यामुळे बदल घडतात. याला सामाजिक परिवर्तन म्हणतात. सामाजिक परिवर्तना संदर्भात वेगवेगळ्या शास्त्रज्ञांनी आपले मत मांडले आहे. त्यामध्ये डॉहॅरी जॉन्सन म्हणतात समाजरचनेत घडून येणारा बदल हा सामाजिक परिवर्तनाचा मुलभूत अर्थ आहे. डेव्हिस के म्हणतात, सामाजिक परिवर्तन म्हणजे समाजाचे कार्य आणि स्वरूप यात होणारे परिवर्तन. डासन व गेटिस यांच्या मते सांस्कृतिक परिवर्तन म्हणजेच सामाजिक परिवर्तन होय. मॅक आयव्हर आणि पेज यांच्या मते सामाजिक परिवर्तनाचे

FOR EDUCATIONAL USE

तीन प्रकार पडतात. संवर्धित बदल, दिशाभिन्नत्व बदल, लाटसदृश्य बदल हे समाज परिवर्तनाचे तीन प्रकार आहेत. समाज परिवर्तनामध्ये काही मुलभूत घटक आहेत.

समाज परिवर्तन होण्यासाठी समाज परिवर्तनाची प्रक्रिया महत्वाची असते. सामाजिकीकरण प्रक्रियेमध्ये व्यक्ती स्वतःच्या जीवनाची पूर्ती शोधतो. त्याचबरोबर व्यक्ती व समाज यांचा निकटचा संबंध आहे. आपल्या सभोवतालच्या व्यक्तीशी तीचे संबंध विकसित होतात. प्रेरणा, आकांक्षा या प्रक्रियेत विकसित होतात. मनुष्य समाजाशिवाय जगू शकत नाही. मनुष्य हा समाजाचा मुख्य घटक आहे. मनुष्य हा सर्व प्रकारचे सामाजिक समायोजन साधू शकतो. यात सामाजिकीकरणाची प्रक्रिया महत्वाचे कार्य करते.

सामाजिक परिवर्तनाची प्रक्रिया म्हणजे, भोवताल-च्या समाजात व्यक्ती वावरते त्या समाजातील व्यक्तीचे वर्तन प्रथा, कल्पना व मुल्ये ती व्यक्ती शिकते. ही प्रक्रिया हळूहळू होत असते. यालाच सामाजिकीकरण म्हणतात. समाजात व्यक्ती आपली भूमिका व्यवस्थित पार पाडू शकते. कुटूंबात आपली भूमिका योग्य रितीने करण्यासाठी व्यक्तीला तयार केले जाते.

व्यक्ती नियमानूसार भूमिका, वर्तनप्रकार शिकते. म्हणजेच सामाजिकीकरणाची प्रक्रिया घडते. यामुळे व्यक्तीला समाजातील स्थानाची कल्पना येते. इतर व्यक्तींच्या भूमिका समजतात. सामाजिकीकरण हे व्यक्तीला समाजाभिमूख बनविते. सामाजिकीकरण ही आयुष्यभर चालणारी प्रक्रिया आहे. सामाजिकीकरणाने व्यक्ती जैविकतेकडून सामाजिकतकडे वळते.

सामाजिक परिवर्तनाच्या दोन वाहिन्या आहेत, यात औपचारिक आणि अनौपचारिक. अनौपचारिक मध्ये कुंटुब, सवंगडी, लोकसमुदाय, यंत्रणा, इत्यादी घटक येतात, तर औपचारिक मध्ये शाळा, वस्तुसंग्राहालय, तसेच यंत्रणा या घटकांचा समावेश होतो. समाज बदलाची प्रक्रिया सतत चालू असते.

PPT सादरीकरण व चर्चा

बी.एड. कोर्स क्र. 102 अंतर्गत 'भित्तीपत्रक सादरीकरण PPT सादरीकरण या उपक्रमाची निवड करण्यात आली व यासाठी विषय शिक्षक प्रा. डॉ. ए.के. करवर सर यांनी घटक विभागून दिले. व ते सादरीकरणासाठी दिनांक निश्चित करण्यात आली.

PPT सादरीकरण वार सोमवार दि. 25/4/2022 या दिवशी करण्याचे आयोजित केले. सादरीकरण्यासाठी सर्व आशया-चे वाचन केले व आशय समजून घेतला.

सादरीकरण करताना आशयाचा सारांश शोधण्यात व प्रभावीपणे सादर केला. भित्तीपत्रक तसेच PPT सादर करताना Projector चा उपयोग केला. PPT सादरीकरणात 'सामाजिक बदलाची प्रक्रिया' या माझ्या विषयाचे क्रमाक्रमाने सादरीकरण केले. व विद्यार्थ्यांना हा घटक समजावून सांगितला.

विद्यार्थ्यांनी या घटकांशी संबंधित काही शंका विचारल्या त्या शंकांचे निरसन करण्याचा मी प्रयत्न केला.

चर्चा संपल्यानंतर शिक्षकांनी चर्चेतील मुख्य मुद्द्यांचे एकत्रिकरण करून समारोप केला.

शैक्षणिक महत्व

PPT सादरीकरणाचे शैक्षणिक महत्व खालीलप्रमाणे सांगता येईल,

1) स्वयं अध्ययनासाठी मदत होते, व स्वतंत्रपणे अभ्यास करण्याची सवय लागते.

2) वक्तृत्व कौशल्य, चर्चा कौशल्य, यावद्दल प्रशिक्षण व आत्म-विश्वास वाढीस लागतो.

3) चर्चेत भाग घेण्याचे कौशल्ये वाढीस लागते.

4) न अडखळता विषय मांडण्याचे कौशल्ये वाढीस लागते.

5) तर्कसंगत व स्पष्ट विचार मांडण्याचे कौशल्ये विकासित होते.

6) बौद्धिक क्षमता विकासित होते.

7) छात्र अध्यापकांमध्ये चर्चा घडवून आणण्याचे कौशल्य विकासित होते.

REEGAL INDUSTRIES

अभिप्राय

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे यांच्या अंतर्गत 'स्वामी सहजानंद भारती कॉलेज ऑफ एज्युकेशन यांच्या शैक्षणिक वर्ष 2021-2022 बी.एड. प्रथम वर्ष कोर्स क्र. 102 अंतर्गत "PPT सादरीकरण' या शीर्षकाचा उपक्रम निवडण्यात आला. यासाठी विद्यार्थी शिक्षकांना म्हणजेच आम्हाला वेगवेगळे विषय देण्यात आले.

या उपक्रम कार्यासाठी मला "राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण' "सामाजिक परिवर्तनाची प्रक्रिया हा विषय देण्यात आला होता. या घटकाचे PPT सादरीकरण करण्यासाठी मला स्वयंअध्ययनाबरोबरच, वक्तृत्व कौशल्य तसेच PPT तयार करणे याचे ज्ञान विकसित झाले.

या उपक्रमाद्वारे मला 'सामाजिक परिवर्तनाची प्रक्रिया' म्हणजे काय हे समजण्यास मदत झाली. या उपक्रमाचे सादरीकरण करताना मला खुप आनंद झाला. या उपक्रमाचा मी माझ्या पुढील जीवनात नक्कीच उपयोग करील. या उपक्रमासाठी केले प्रा. डॉ. ए. के. करवर सर यांनी मोलाचे मार्गदर्शन केले त्याबद्दल मी त्यांचे आभार मानते.

धन्यवाद!

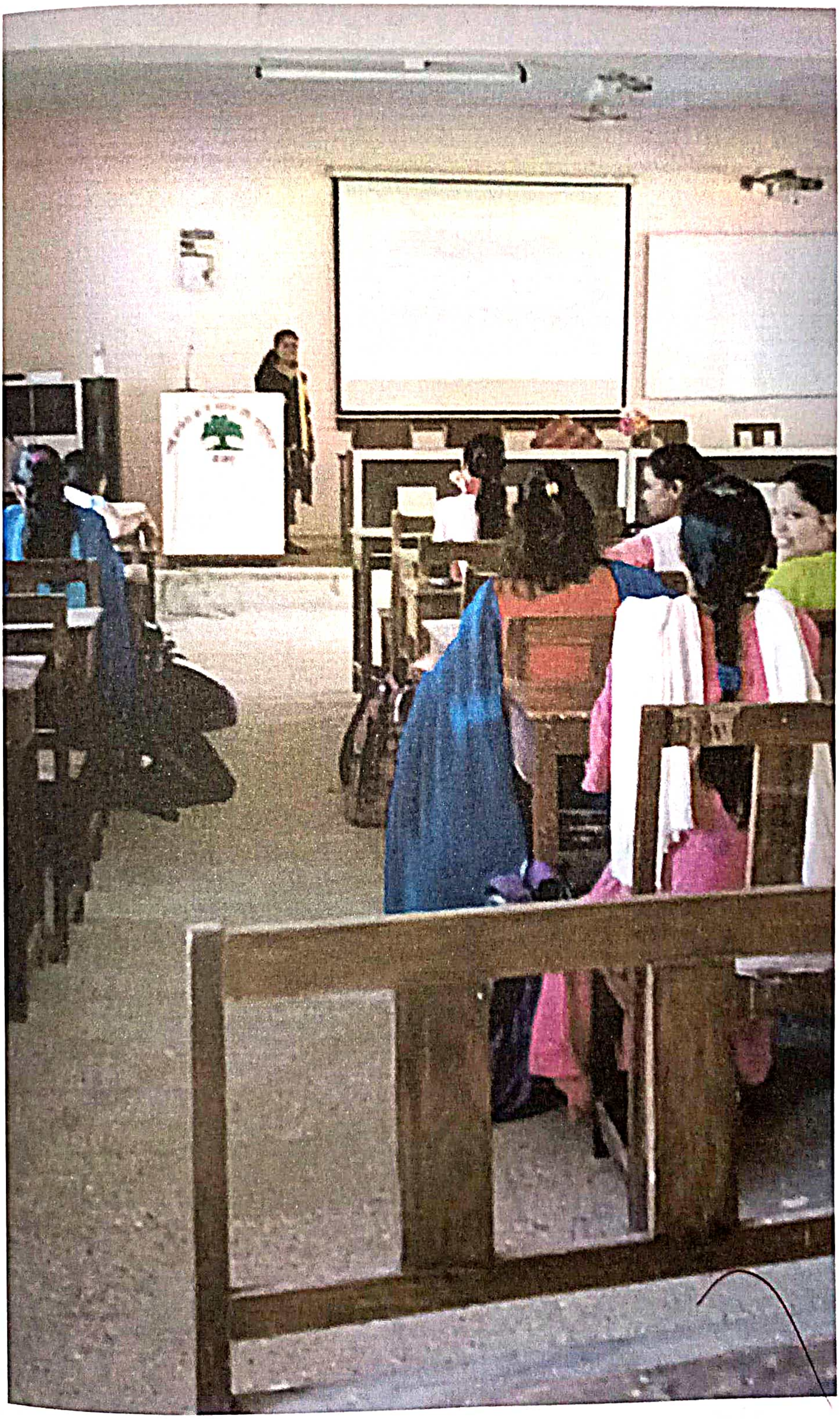

रयत शिक्षण संस्थेचे,

स्वामी सहजानंद भारती
शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय,
श्रीरामपूर

बी.एड.प्रथम वर्ष २०२१-२२
कौर्स क्र .१०२
समकालीन भारतातील शिक्षण ,वर्ग आणि समाज
विषय –सामाजिक परिवर्तनाची प्रक्रिया
सादरकर्ते-कु.चोखंडे गीता शिवराम

समाज परिवर्तानाची प्रक्रिया –

प्रास्ताविक –

सामाजिकीकरण प्रक्रियेमध्ये व्यक्ती स्वत:च्या जीवनाची पूर्ती शोधतो.त्याचबरोबर व्यक्ती व समाज यांचा निकटचा संबंध आहे.आपल्या सभोतालाच्या व्यक्तीशी तिचे संबंध विकसित होतात.प्रेरणा ,आकांक्षा या प्रक्रियेत विकसित होतात.मनुष्य समाजाशिवाय जगू शकत नाही.मनुष्य हा समाजाचा मुख्य घटक आहे .मनुष्य हा सर्व प्रकारचे सामाजिक समायोजन साधू शकतो यात सामाजीकीकारणाची प्रक्रिया महत्वाचे कार्य करते .

सामाजिक परिवर्तनाची संकल्पना

1) डिव्हर:-

'ज्या प्रक्रियेमुळे व्यक्ती आपल्या सामाजिक परिसराशी समरस होऊन तिचा मान्यता पावलेला सहकार्य देणारा कार्यक्षम सभासद बनते तिला सामाजिकीकरण म्हणतात'.

2) अ व एस.गस्कीन :-

सामाजिकीकरण हि एक प्रीक्रिया आहे.या प्रक्रियेमुळे व्यक्ती ,वर्तन प्रकार,मूल्य आणि दुसऱ्याचा अपेक्षा शिकते .या अध्ययनामुळे व्यक्तीला समाजात विविध प्रकारची भूमिका पार पाडण्याचे सामर्थ्य प्राप्त होते .

सामाजिक परिवर्तनाची प्रक्रिया

भोवतालच्या समाजात व्यक्ती वावरते त्या समाजातील व्यक्तिचे वर्तन ,प्रथा , कल्पना व मुल्ये टी व्यक्ति शिकते .हि प्रक्रिया हळूहळू होत असते यालाच सामाजिकीकरण म्हणतात .समाजात व्यक्ति आपली भूमिका व्यवस्थित पार पडू शकते.कुटुंबात आपली भूमिका योग्य रीतीने करण्यासाठी व्यक्तीला तयार केले जाते.

व्यक्ति नियमानुसार भूमिका, वर्तण प्रकार शिकते.म्हणजेच सामाजीकारणाची प्रक्रिया घडते यामुळे व्यक्तिला समाजातील स्थानाची कल्पना येते.इतर व्यक्तिच्या भूमिका समाजात सामाजिकीकरण हे व्यक्तिला समाजाभिमुख बनविते. सामाजिकीकरण ही प्रक्रिया आयुष्यभर चालणारी प्रक्रिया आहे. सामाजीकीकारणाचे व्यक्ती जैविकतेकडून सामाजिकतकडे वळते.

सामाजीकाराणाच्या वाहिन्या

औपचारिक	अनौपचारिक
◆ शाळा	कुटूंब
◆ वस्तुसंग्रहालय	सवंगडी
◆ ग्रंथालय	लोकसमुदाय
◆ यंत्रणा	यंत्रणा

अ) कुटूंब आणि सामाजिकीकरण-

ही सामाजीकारणाची पहिली पायरी आहे .कुटूंब मुलांच्या मनावर समूहाची संस्कृती बिंबवते . आणि एक प्रौढ म्हणून भविष्यकाळात कोणत्या परिस्थितीत वागावे लागेल यासाठी तयार करते . अशा प्रकारे अनेक प्रकारच्या भूमिका मुल कुटुंबात शिकते .

ब)शाळा आणि सामाजीकीकरण –

शाळेमध्ये व शाळेबाहेर विध्यार्थ्याचे सामाजिकीकरण होत असते.शाळेत आल्यापासून मुल शालेय समाजाशी एकरूप होण्याचा प्रयत्न करते शालेय रूढी व परंपरा आत्मसात करते .मित्रांशी व शिक्षकाशी कसे वागावे याच ज्ञान त्याला कळत न कळत होते .शाळेतील विविध उपक्रमातुन विध्यार्थ्याला सामाजिक व्यवहारात सहभागी होण्याचे शिक्षण मिळते . विद्यार्थ्याला सामाजिक जबाबदारीची जाणीव शिक्षणातून होते. विद्यार्थ्यांच्या अभिरुत्तीचा विकास होतो

Poster Presentation

रयत शिक्षण संस्थेचे,

स्वामी सहजानंद भारती
कॉलेज ऑफ एज्युकेशन,

श्रीरामपूर, जि. अहमदनगर

बी.एड. I/~~II~~ २०21-२०22

कोर्स क्रमांक 105

कोर्सचे नाव- प्रगत अध्यापनशास्त्र व ICT चे उपयोजन

Checked
20/8/22

प्रात्यक्षिक कार्य / उपक्रम अहवाल

प्रात्यक्षिक / उपक्रमाचे नाव भित्तीपत्रक सादरीकरण

विद्यार्थी शिक्षकाचे नाव- कु. चोखंडे गीता शिवराम

रोल क्रमांक- 31

मार्गदर्शक प्राध्यापकांचे नाव- प्रा. सी. एम भोये सर

ACTIVITY 4: PPT / POSTER PRESENTATION

EVALUATION SCHEME

Rating Scale 1) Unsatisfactory 2) Average 3) Satisfactory 4) Good 5) Excellent

No	Criteria	1	2	3	4	5
1	Accuracy of Content					✓
2	Description of content				✓	
3	Use of variety of Media					✓
4	Overall colour scheme					✓
5	Explanation				✓	
6	Gestures and Posture					✓
7	Tackling with Queries				✓	
8	Coordination with presentation					✓
9	Time management					✓
10	General Impression				✓	
	Total Marks- 50	46				

Qualitative Feedback,(If any): Presentation & poster preparation was v. good.

Signature of the Professor In-Charge

प्रमाणपत्र

प्रमाणपत्र देण्यात येते की, श्री/कु/सौ/श्रीमती चोखंडे गीता शिवराम .... रोल नं. 31 यांनी सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या बी.एड. २०२१-२२ अभ्यासक्रमाच्या कोर्स क्र. 105 या अंतर्गत प्रात्यक्षिक कार्याच्या / उपक्रमाच्या अंशतः पूर्ततेसाठी भित्तीपत्रक सादरीकरण .... या शीर्षकाचा अहवाल माझ्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केला आहे.

माझ्या प्राप्त ज्ञानानुसार व माहितीनुसार हा अहवाल पूर्णतः वेगळा व स्वतंत्र आहे.

स्थळ:- श्रीरामपूर

दिनांक:- 10 /4 /2022

मार्गदर्शक प्राध्यापक सही ....

मार्गदर्शक प्राध्यापक नाव श्री. सी. एम. भोये सर

ऋणनिर्देश

मी श्री/कु/सौ/श्रीमती......चोखंडे गीता शिवराम.........................

रोल नं. 31 सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या बी.एड. २०२१-२२ अभ्यासक्रमाच्या कोर्स क्र. 105 या अंतर्गत प्रात्यक्षिक कार्याच्या / उपक्रमाच्या अंशतः पूर्ततेसाठी. मिलीपत्रक सादरीकरण.................
.... या शीर्षकाचे कार्य पूर्ण केले.

मला हे उपक्रम / प्रात्यक्षिक कार्य करण्याची संधी उपलब्ध करून देणारे महाविद्यालयाचे प्राचार्य मा. डॉ. एम. एस. पोघे सर..... तसेच मला मार्गदर्शन करणारे प्रा. सी. एम. मोरे सर... यांचा व महाविद्यालयातील प्रध्यापाकवृंद, ग्रंथपाल यांचे मी आभार मानते / मानतो. त्याचप्रमाणे माझे सहकारी शिक्षक प्रशिक्षणार्थी यांचेही मी आभार मानते / मानतो.

धन्यवाद !!!

अनुक्रमणिका

अ.क्र	तपशील	पान.क्र.
	'प्राथमिक विभाग'	
अ	मुल्यमापन तक्ता	I
ब	प्रमाणपत्र	II
क	प्रतिज्ञापत्र	III
ड	ऋणनिर्देश	IV
ई	अनुक्रमणिका	V
	'मुख्य विभाग'	
1	प्रस्तावना	1
2	भित्तीपत्रक सादरीकरणाची उदिष्टये	3
3	भितीपत्रक सादरीकरण कार्यवेळापत्रक	4
4	भित्तीपत्रक सादरीकरण पुर्वतयारी	5
	अ. उद्बोधन	5
	ब. उपक्रम निश्चिती	5
	क. आशय निश्चिती	5
	ड. आशयासाठी पूरक वाचन/ माहितीचे संकलन	6
	इ. भित्तीपत्रक निर्मिती	6
5	भित्तीपत्रक निबंधलेखन	7
6	भित्तीपत्रक सादरीकरण व चर्चा	9
7	शैक्षणिक महत्व	10
8	अभिप्राय	11
9	संदर्भग्रंथसुची	12
10	परिशिष्टे	13

FOR EDUCATIONAL USE

प्रस्तावना

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे अंतर्गत शैक्षणिक वर्ष 2020-2022 बी.एड. प्रथम वर्षात कोर्स क्र.105 अंतर्गत भित्तीपत्रक सादरीकरण या शीर्षकाचा उपक्रम निवडण्यात आला आहे.

या उपक्रमासाठी आम्हा सर्व विद्यार्थी शिक्षकांना भित्तीपत्रक सादरीकरण्यासाठी विषय देण्यात आले. मला या उपक्रमासाठी **'अनुभव आधारित अध्ययन'** या शीर्षकाचा विषय मिळाला आहे. या भित्तीपत्रक विषयाअंतर्गत मला 'अनुभव आधारित अध्ययन' म्हणजे काय असते व त्याची गरज तसेच अध्ययन अनुभवाचे स्त्रोत, निकष या गोष्टींचा अभ्यास करायचा आहे.

अध्ययन अनुभव हे अनुभवांशी निगडीत असतात. अध्ययन अनुभवाचे प्रत्यक्ष अनुभव आणि अप्रत्यक्ष अनुभव असे दोन प्रकार पडतात. प्रत्यक्ष अध्ययन अनुभावात शिक्षक विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्षात एखादया ठिकाणी घेऊन जातात व विद्यार्थ्यांना त्या-विषयीचे ज्ञान आत्मसात करण्यास मदत करतात. तर अप्रत्यक्ष अध्ययन अनुभवात याऊलट असते शिक्षक विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष घेऊन न जाता वर्गात चित्र, आकृत्या, नकाशे दाखवून विद्यार्थ्यांना ज्ञान आत्मसात करण्यास मदत करतात. तसेच अध्ययन अनुभव हे घटकाशी म्हणजेच उद्दिष्टाशी निगडीत असावे लागते. अध्ययन अनुभव परिपूर्ण असावे लागतात. अध्ययन अनुभवातून मिळणारे ज्ञान चिरकाल टिकणारे असते.

या उपक्रमाअंतर्गत प्रत्येक विद्यार्थी शिक्षकाला स्वयंअध्ययनाची सवय लागते. विद्यार्थी शिक्षकांचे वक्तृत्व कौशल्य, चर्चा कौशल्य, चिकित्सक वृत्तीचा विकास

FOR EDUCATIONAL USE

स्वतःचे मत मांडण्याचे कौशल्य विकसित करण्याची गरज असते म्हणून या उपक्रम कार्याची निवड करण्यात आली आहे. या उपक्रम कार्यात आम्ही सर्व विद्यार्थी शिक्षकांनी आमच्या विषयाचे प्राध्यापक मा. श्री. सी. एम. भोये सर यांचे मार्गदर्शन केले व हे उपक्रम कार्य स्वयं अध्ययनातून पूर्ण करण्यास अतिशय आनंद होत आहे.

उद्बोधन -

भित्तीपत्रक सादरीकरणाची उद्दिष्ट्ये -

1) छात्रअध्यापकात भित्तीपत्रक निर्मितीचे कौशल्य विकसित करणे.

2) कमी शब्दात आशयाची परिणामकारकता मांडण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.

3) आशयात मुद्देसूद मांडणी, तक्ता, आकृती, चित्र स्वरूपात मांडण्याचे कौशल्य विकसित करणे.

4) नियोजित वेळेत भित्तीपत्रक सादरीकरणाचे कौशल्ये विकासित करणे.

5) छात्र अध्यापकांमध्ये सकारात्मक चर्चा घडवून आणणे.

6) भित्तीपत्रकासाठी संकलित केलेली माहिती कमी शब्दांत मांडण्याचे कौशल्य विकसित करणे.

7) सादर केलेल्या भित्तीपत्रकाचा अहवाल तयार करणे.

FOR EDUCATIONAL USE

भित्तीपत्रक सादरीकरण कार्यवेळापत्रक

अ.क्र.	तपशील	तासिका
1	उपक्रम उद्‌बोधन	01
2	उपक्रम निवड व उद्‌बोधन	01
3	आशय निश्चिती व भित्तीपत्रक उपक्रम तयारी	02
4	भित्तीपत्रक सादरीकरण व चर्चा	03
5	भित्तीपत्रक अहवाल लेखन	01

वरील कार्यवेळापत्रक हे मा.प्रा. सी.एम. भोये सर यांच्या मार्गदर्शनाखाली कर तयार करण्यात आले.

भित्तीपत्रक सादरीकरण पूर्वतयारी

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे अंतर्गत 2021-22 या शैक्षणिक वर्षात बी.एड. प्रथम वर्ष कोर्स क्र 105 अंतर्गत एका उपक्रमाचे सादरीकरण करण्यात आले. त्यासाठी काही कार्यवाही करण्यात आली. त्याचे स्वरूप खालीलप्रमाणे -

अ उद्‌बोधन -

कोर्स क्र. 105 अंतर्गत प्रा. सी. एम. भोये सर यांनी वार- शुक्रवार, दिनांक 22/04/2022 या दिवशी सदर उपक्रमाविषयी उद्‌बोधन केले. 2021-22 या वर्षात कोर्स क्र. 105 अंतर्गत एकूण 5 उपक्रम ठरविण्यात आले. त्यापैकी प्रकल्प, सेमीनार, समुह चर्चा, सादरीकरण या सर्व उपक्रमांचे स्वरूप समजावून सांगितले. आणि सर्वानुमते एकूण 2 उपक्रमांची निवड करण्यात आली. तसेच सर्वांना एक उपघटक देण्यात आला. त्यासाठी प्रा. सी. एम भोये सर यांनी मार्गदर्शन केले.

ब उपक्रम निश्चिती -

उद्‌बोधनानंतर सर्वांच्या मतानुसार दिनांक - रोजी भित्तीपत्रक सादरीकरण या प्रात्यक्षिकाची निवड करण्यात आली. त्यानुसार या प्रात्यक्षिकाचे नियोजन करण्यात आले.

क आशय निश्चिती -

भित्तीपत्रक सादरीकरणासाठी एका उपघटकाची निवड करण्यात आली. त्यासाठी प्रा. सी. एम. भोये सर यांनी मार्गदर्शन केले. मला 'अनुभव आधारित अध्ययन' हा उपघटक देण्यात आला.

५ आशयासाठी पूरक वाचन / माहितीचे संकलन-

आशय निश्चित केल्यानंतर त्या आशयावर सखोल अभ्यास करण्यासाठी मी विविध वेबसाईट्स वरून माहिती गोळा केली. त्याचबरोबर प्रा. सी. एम. भोये सर यांनी मला विविध संदर्भ सुचविले. त्यांचा अभ्यास करून मी अनुभव आधारित अध्ययन' या भित्तीपत्रक सादरीकरण घटकाच्या निवडीचा अभ्यास सखोल रीतीने केला व माहितीचे संकलन केले.

६ भित्तीपत्रक निर्मिती -

भित्तीपत्रक निर्मितीसाठी प्रस्तुत विषयाची माहिती गोळा करणे आवश्यक होते. या आवश्यक माहितीतून साध्या व सोप्या संकल्पना भित्तीपत्रकावर चित्र व आकृत्यांच्या स्वरूपात मांडण्याचा प्रयत्न केला. व भित्तीपत्रक तयार केले.

FOR EDUCATIONAL USE

भित्तीपत्रक निबंधलेखन

अनुभव आधारित अध्ययन

अनुभव आधारित अध्ययन म्हणजे कृती प्रथम व त्यातून अनुभव व अनुभवाच्या अनुषंगाने मुलांना शिक्षण देणे म्हणजेच अनुभव आधारित अध्ययन होय. अनुभवातून मुलांना शिक्षण देणे हेच अनुभव आधारित अध्ययनाचे उद्दिष्ट असते. अनुभव हे वेगळ्याछ वेगवेगळ्या माध्यमातून आपल्याला मिळत असते. अनुभव अध्ययन हे आपल्याला घर म्हणजेच कुटुंब तसेच शाळा, समाज यांच्या मार्फत मिळते.

अध्ययन अनुभव हे जीवनाशी तसेच उद्दिष्टांशी निगडीत असावे. अध्ययन अनुभव हे परिपुर्ण, मनोरंजक, समृद्ध विविधतापुर्ण प्रेरणादायी असावे. अध्ययन अनुभव हे आपल्याला शिकण्यासाठी प्रेरणा देतात त्यासाठी अध्ययन अनुभव परिपुर्ण असावे लागतात. अनुभव अध्ययन आपल्याला एखादया कृती, प्रतिकृती, शै. चित्रपट, प्रदर्शने, शैक्षणिक सहली, प्रात्याक्षिके, दूरचित्रवाणी, व्यक्तिगत प्रात्याक्षिके, प्रत्यक्ष वस्तू प्रदर्शन, प्रत्यक्ष जीवनानुभव इत्यादीमधून मिळत असते. शिक्षकाने फक्त खडू फळ्यावर न शिकवता प्रत्यक्ष कृतीतून अध्यापन केले तर ते विद्यार्थ्यांना लवकर समजते.

एडगरडेल या शास्त्रज्ञांनी तयार केलेल्या अनुभव शंकु वरून असेच लक्षात येते की, अनुभव जितके मुर्त किंवा प्रत्यक्ष असतात तितके त्यातून मिळणारे ज्ञान हे लवकर लक्षात राहते.

FOR EDUCATIONAL USE

मुर्त गोष्टी जितक्या पक्क्या तितक्या अमुर्त बाबींचा विचार चांगला करता येतो. म्हणून अध्ययन अनुभवांची सांगड प्रत्यक्ष अनुभवाशी घातल्यास ते ज्ञान चिरकाल व्यक्तीच्या स्मरणात राहते. म्हणून अध्ययन अनुभवांची शिक्षणात आवश्यकता आहे.

अध्ययन अनुभवाचे एकूण दोन प्रकार पडतात पहिला म्हणजे प्रत्यक्ष अनुभव आणि दुसरा म्हणजे अप्रत्यक्ष अध्ययन अनुभव. प्रत्यक्ष अध्ययन अनुभावात शिक्षक विद्यार्थ्यांना ज्या घटकाविषयीचे ज्ञान देणार त्या घटकाचे प्रत्यक्ष अनुभव देतात किंवा त्या घटकाशी संबधीत अनुभव कृती करून दाखवतात. उदा. शिक्षकांना वनस्पतीची रचना हा घटक विद्यार्थ्यांना शिकवायचा असेल तर शिक्षक विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष बागेत किंवा शेतात घेऊन जातात.

अप्रत्यक्ष अनुभव हे फक्त वर्गात दिले जातात. म्हणजे शिक्षक जो घटक शिकवणार आहे त्याची चित्रे प्रतिकृती किंवा तक्त्याच्या साह्याने दाखवतात. उदा. शिक्षकांना प्राणी पेशी हा घटक शिकवायचा असेल तर शिक्षक गुंडाळीफलकावर त्याची आकृती काढून आणतात व ती विद्यार्थ्यांना दाखवतात.

अध्ययन चांगले करायचे असेल तर आपल्या ला या दोन्ही अध्ययन अनुभवांची आवश्यकता आहे. फक्त वाचून शिकवण्यापेक्षा विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष कृती दाखवून किंवा विद्यार्थ्यांना कृती करायला सांगून त्यातून अध्ययन करायला सांगितले तर ते विद्यार्थ्यांना नक्कीच आवडेल व त्यातून मिळणारे ज्ञान हे विद्यार्थ्यांच्या चिरकाल लक्षात राहील. म्हणून शिक्षकांनी खडू फळ्याचा उपयोग करून शिकवण्यापेक्षा या पद्धतीचा उपयोग केला तर विद्यार्थ्यांना अध्ययनास मदत होईल.

FOR EDUCATIONAL USE

भित्तीपत्रक सादरीकरण व चर्चा -

बी. एड. कोर्स. क्र. 108 अंतर्गत भित्तीपत्रक सादरीकरण या उपक्रमाची निवड करण्यात आली. भित्तीपत्रक सादरीकरणासाठी प्रा. सी. एम. भोये सर यांनी घटक विभागून दिल्यानंतर ते सादर करण्याची दिनांक निश्चित करण्यात आली.

भित्तीपत्रक सादरीकरण करणाऱ्या सहभागींनी निबंधाची प्रत सादरीकरणापूर्वीच दिली.

भित्तीपत्रक सादरीकरण दिनांक 30/05/2022, शनिवार या दिवशी करण्याचे आयोजित केले. सादरीकरणामध्ये पुर्ण आशयाचे वाचन न करता त्याचा सारांश थोडक्यात सादर केला. भित्तीपत्रक सादरीकरणात 'अनुभव आधारित अध्ययन' हा घटक विविध मुद्द्यांच्या आधारे मांडणी करून त्याचे सादरीकरण केले.

प्रस्तुत विषयाचे सादरीकरण केल्यानंतर उपस्थित विद्यार्थी शिक्षकांनी समस्यात्मक प्रश्न विचारले. त्यावर सादर-कर्त्याने त्यांना चांगला प्रतिसाद व उत्तरे दिली. त्यावर चर्चा घडवून आणली. चर्चा संपल्यानंतर शिक्षकांनी चर्चेतील मुख्य मुद्द्यांचे सारांश व एकत्रिकरण करून समारोप केला.

अशा प्रकारे, सदर भित्तीपत्रक सादरीकरणा-च्या आशयावर चर्चा घडवून आणली व भित्तीपत्रक सादरीकरणातील आशयाच्या सादरीकरणाचा समारोप करण्यात आला.

FOR EDUCATIONAL USE

शैक्षणिक महत्व

भित्तीपत्रक सादरीकरणाचे शैक्षणिक महत्व खालीलप्रमाणे सांगता येतील.

१) स्वयं-अध्ययनाची मदत होते व स्वतंत्रपणे अभ्यास करण्याची सवय लागते.

२) वक्तृत्व कौशल्य, चर्चा कौशल्य याबद्दल प्रशिक्षण व आत्मविश्वास वाढीस लागतो.

३) चर्चेत भाग घेण्याचे कौशल्य वाढीस लागते व विद्यार्थी उत्साहाने चर्चेत सहभागी होतात.

४) न अडखळता विषय मांडण्याचे कौशल्य विकसित होते.

५) तर्कसंगत व स्पष्ट विचार करण्याची क्षमता निर्माण होते.

६) बौद्धिक क्षमता विकसित होते.

७) नवीन विषयाची सखोल माहिती मिळते.

८) छात्रअध्यापकामध्ये विविध विषयांवर सकारात्मक चर्चा घडवून आणता येते.

अभिप्राय

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे अंतर्गत शैक्षणिक वर्ष 2021-22 बी. एड. प्रथम वर्षामध्ये कोर्स क्र.105 अंतर्गत 'भित्तीपत्रक सादरीकरण' या शीर्षकाचा उपक्रम निवडण्यात आला होता. यासाठी आम्हा विद्यार्थी शिक्षकांना वेगवेगळे विषय देण्यात आले होते.

या उपक्रम कार्यासाठी 'अनुभव आधारित अध्ययन' या विषयाचे भित्तीपत्रक सादरीकरण मला करावयाचे होते. या विषयाच्या भित्तीपत्रक सादरीकरणासाठी मला स्वयंअध्ययनाबरोबरच माझे वक्तृत्व कौशल्ये, चर्चा कौशल्य, स्वतःचे मत मांडण्याचे कौशल्य, नवीन विषयाची सखोल माहिती मिळवण्याची कला व तंत्रे विकसित झाली. या उपक्रमाद्वारे मला 'अनुभव आधारित अध्ययन' या विषयाची माहिती समजण्यास मदत झाली. त्याचा उपयोग मला भविष्यात देखील होईल असे मला वाटते.

मला हा उपक्रम करताना अतिशय आनंद झाला. या उपक्रमाचा मी माझ्या पुढील जीवनात नक्कीच उपयोग करीन. तसेच हा उपक्रम पुर्ण करण्यासाठी प्रा. सी. एम. भोये सर यांनी मला अतिशय मोलाचे मार्गदर्शन केले, त्याबद्दल मी त्यांची आभारी आहे.

धन्यवाद!

संदर्भग्रंथ सूची

1) प्रगत अध्यापनशास्त्र व ICT चे उपयोजन

2) https://m.youtube.com

3) http://madhyasth.darshan.info

4) www.google.com

4) युट्युब ॲप

FOR EDUCATIONAL USE

परिशिष्टे

रयत शिक्षण संस्थेचे,

स्वामी सहजानंद भारती कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, श्रीरामपूर.

बी.एड. प्रथम वर्ष सन: 2021-22 कोर्स क्रमांक-105

विषय- भित्तीपत्रक सादरीकरण ~ अनुभव आधारीत अध्ययन

विद्यार्थी शिक्षिकेचे नाव - श्रीम. चोखंडे गिता शिवराम

मार्गदर्शक प्राध्यापक - मा. श्री. प्रा. सी. एम. भोये सर

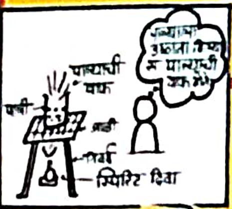

अनुभव आधारित अध्ययन

व्याख्या- कृती प्रथम व त्यातून अनुभव व अनुभवाच्या अनुषंगाने मुलांना शिक्षण देणे म्हणजेच अनुभव आधारीत अध्ययन होय.

अध्ययन अनुभावाचे स्रोत -

अध्ययन अनुभवाची आवश्यकता

एडगरडेल : अनुभव शंकू

मुर्त गोष्टी जितक्या पक्क्या तितक्या अमुर्त बाबींचा विचार चांगला करता येतो म्हणून अध्ययन अनुभवांची सांगड प्रत्यक्ष अनुभवाशी घातल्यास ते ज्ञान चिरकाल व्यक्तीच्या स्मरणात राहते. म्हणून अध्ययन अनुभवाची शिक्षणात आवश्यकता आहे.

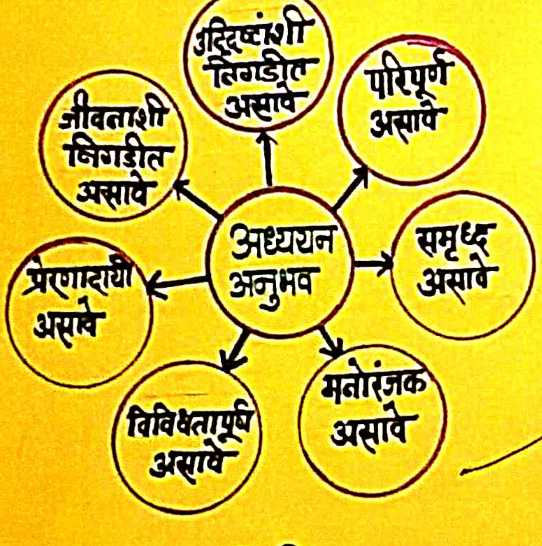

अध्ययन अनुभवाचे निकष

अध्ययन अनुभवाचे प्रकार

प्रत्यक्ष अध्ययन अनुभव | अप्रत्यक्ष अध्ययन अनुभव

Assignment.

रयत शिक्षण संस्थेचे,

स्वामी सहजानंद भारती कॉलेज ऑफ एज्युकेशन,

श्रीरामपूर, जि. अहमदनगर

बी.एड. I/II २० २०

41/50

कोर्स क्रमांक - 104

कोर्सचे नाव - अध्ययनाचे मुल्यमापन आणि मुल्य निर्धारण

प्रात्यक्षिक कार्य / उपक्रम अहवाल

प्रात्यक्षिक / उपक्रमाचे नाव - स्वाध्याय लेखन

विद्यार्थी शिक्षकाचे नाव - चोखंडे गीता शिवराम

रोल क्रमांक - 31

मार्गदर्शक प्राध्यापकांचे नाव - प्रा. डॉ. एस बी. इंगवले सर

ASSIGNMENT

Student Name:-...Chokhande Geeta Shivram... Roll No....31.....

Sr. No.	Question No.	Type of Question	Marks Out of	Obtained Marks
1	Question No. 1	Essay Type Question	15	13
2	Question No. 2	Essay Type Question	15	12
3	Question No. 3(a)	Short Answer Type Question	05	4
4	Question No. 3(b)	Short Answer Type Question	05	4
5	Question No. 3(c)	Short Answer Type Question	05	4
6	Question No. 3(d)	Short Answer Type Question	05	4
Total Marks Out of 50-				41

Signature of Professor In-Charge

Scanned by CamScanner

प्रमाणपत्र

प्रमाणपत्र देण्यात येते की, श्री/कु/सौ/श्रीमती......चोखंडे गीता शिवराम...रोल नं. 31 यांनी सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या बी.एड. २०२१-२२ अभ्यासक्रमाच्या कोर्स क्र...104... या अंतर्गत प्रात्यक्षिक कार्याच्या / उपक्रमाच्या अंशतः पूर्ततेसाठी......स्वाध्याय लेखन... या शीर्षकाचा अहवाल माझ्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केला आहे.

माझ्या प्राप्त ज्ञानानुसार व माहितीनुसार हा अहवाल पूर्णतः वेगळा व स्वतंत्र आहे.

स्थळ:- श्रीरामपूर

दिनांक:- / /२०

मार्गदर्शक प्राध्यापक सही ....

मार्गदर्शक प्राध्यापक नाव ......मा. प्रा. डॉ. एस.बी. इंगवले सर

प्रतिज्ञापत्र

मी श्री/कु/सौ/श्रीमती........चोखंडे गीता शिवराम........

रोल नं. 31 सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या बी.एड. २०२१-२२ अभ्यासक्रमाच्या कोर्स क्र. 104 या अंतर्गत प्रात्यक्षिक कार्याच्या / उपक्रमाच्या अंशतः पूर्ततेसाठी........स्वाध्याय लेखन........

....

या शीर्षकाचा अहवाल सदर करीत आहे. हा अहवाल पूर्णतः वेगळा व स्वतंत्र असून हा मी स्वतः तयार केलेला आहे, असे मी जाहीर करते / करतो.

स्थळ:- श्रीरामपूर

दिनांक:- / २०१

सही ....Geeta........

विद्यार्थ्याचे नाव ....चोखंडे गीता शिवराम........

ऋणनिर्देश

मी श्री/कु/सौ/श्रीमती......चोखंडे गीता शिवराम......
रोल नं. 31 सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या बी.एड. २०२१-२२ अभ्यासक्रमाच्या कोर्स क्र. 104 या अंतर्गत प्रात्यक्षिक कार्याच्या / उपक्रमाच्या अंशतः पूर्ततेसाठी......स्वाध्याय लेखन...... या शीर्षकाचे कार्य पूर्ण केले.

मला हे उपक्रम / प्रात्यक्षिक कार्य करण्याची संधी उपलब्ध करून देणारे महाविद्यालयाचे प्राचार्य ......मा. डॉ. पोद्दे सर...... तसेच मला मार्गदर्शन करणारे प्रा. डॉ. एस. बी. इंगळे सर यांचा व महाविद्यालयातील प्राध्यापकवृंद, ग्रंथपाल यांचे मी आभार मानते / मानतो. त्याचप्रमाणे माझे सहकारी शिक्षक प्रशिक्षणार्थी यांचेही मी आभार मानते / मानतो.

धन्यवाद !!!

Page No.
Date

अनुक्रमणिका

अ.क्र	तपशील	पृष्ठ.क्र
	'प्राथमिक' भाग	
अ	मुल्यमापन तक्ता	I
ब	प्रमाणपत्र	II
क	प्रतिज्ञापत्र	III
ड	ऋणनिर्देश	IV
	'द्वितीय' भाग	
1	प्रस्तावना	1
2	स्वाध्याय लेखनाचे उद्देश	2
3	स्वाध्याय लेखनाची गरज	3
4	स्वाध्याय लेखनाचे महत्व	4
5	दिर्घोत्तरी प्रश्नोत्तरे	5
6	लघुत्तरी प्रश्नोत्तरे	14
	अभिप्राय	18
	संदर्भग्रंथसुची	19

प्रस्तावना

"सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे" यांच्या शिक्षणशास्त्र विद्याशाखेच्या बी.एड प्रथम वर्षाच्या अभ्यासक्रमातील कोर्स क्र. 104 'अध्ययनाचे मुल्यमापन आणि मुल्यनिर्धारण' या सैद्धांतिक विषयात चार वेगवेगळ्या प्रात्यक्षिकांचा समावेश केला आहे. यात अभ्यासक्रमातील कोणत्याही एका घटकावर संकल्पना मापन व मनोमापन पुर्नरचना व विकसन, मानसशास्त्रीय प्रयोग जसे अध्ययन अवधान व थकवा यापैकी दोन प्रयोग राबविणे, शालेय विषयातील कोणत्याही एका घटकावर घटक व वार्षिक नियोजन तयार करणे. असे विविध उपक्रम होणे अनिवार्य आहे. यात पहिले म्हणजे प्रात्यक्षिक कार्य, दुसरे म्हणजे लेखी परीक्षा आणि तिसरे म्हणजे नऊ उपक्रमांपैकी जसे की, 1) बहुपर्यायी प्रश्न, 2) प्रश्न मंजुषा, 3) सादरीकरण, 4) क्षेत्रभेट, 5) प्रकल्प, 6) सेमीनार, 7) गटचर्चा, 8) ट्युटोरियल, 9) स्वाध्याय-लेखन इ. होय. यापैकी कोणताही एक उपक्रम होणे अनिवार्य आहे. सदर उपक्रमासाठी आमच्या महाविद्यालयाने सर्वानुमते तिसऱ्या उपक्रमाची म्हणजे स्वाध्याय लेखन या उपक्रमाची निवड केली आहे.

स्वाध्याय लेखनाचे उद्देश

1) विषयाच्या सर्व आशयाचे आकलन करून घेणे.

2) विषयाच्या उद्दिष्टांचे आकलन करून घेणे.

3) विद्यार्थ्यांच्या आकलन क्षमतेचा विकास घडवून आणणे.

4) उच्च मानसिक प्रक्रियांचा विकास घडवून आणणे.

5) आकलनात्मक लेखनकला विकसित करणे.

6) संदर्भ पुस्तके व साहित्याचा अचुक आढावा घेण्याचा दृष्टीकोन निर्माण करणे.

7) लेखी परीक्षेस उपयुक्त गुणांचा विकास व सराव घडवून आणणे.

8) अभ्यास सवयी व अध्ययन तंत्रे विकसित करणे.

स्वाध्याय लेखनाची गरज

विद्यार्थी परीक्षेपूर्वी अभ्यास करतात, त्यामुळे ते लक्षात राहील असे नाही, म्हणून वारंवार सराव नसणे, विस्मृती होणे, अभ्यास पुर्ण असूनही लेखन गती कमी असल्याने परीक्षेस कमी गुण मिळणे, अध्ययनातून रुची कमी होणे अशा अनेक समस्या विद्यार्थी दशेत निर्माण होत असतात. अध्ययन - अध्यापन प्रक्रियेत प्रात्यक्षिक व सैद्धांतिक भागांना सारखेच महत्त्व द्यावे लागते. प्रात्यक्षिक कार्याला महत्त्व दिले गेले तर सैद्धांतिक भागावर केलेले अध्यापन लक्षात राहते असे नाही, म्हणून एकंदर पाठ्यक्रमावर आधारित भागावर स्वाध्याय तयार करणे किंवा स्वाध्याय देणे क्रमप्राप्त असते. अध्यापनातून काही बाबींचे आकलन होत नसल्याने स्वयं-अध्ययन केल्यास बौद्धिक पातळीत वाढ होते. बहुतेक वेळा ठराविक विषयासाठी असणाऱ्या आशयाचे अध्ययन विद्यार्थी करत नाही, म्हणून शिकवलेल्या सर्व संकल्पना त्यांच्या लक्षात राहतीलच असे नाही, म्हणून शिकवलेल्या अध्ययन व अध्यापनात ज्ञान मिळते. मात्र स्वाध्याय लेखनातून आशय कायमस्वरूपी लक्षात राहतो. व त्याचे दृढीकरण होते. या हेतूने स्वाध्याय लेखनाची गरज निर्माण झाली.

स्वाध्याय लेखनाचे महत्व

1) लेखनाची पुनरावृत्ती झाल्याने परीक्षेत योग्यवेळी स्मरण होते.

2) शिक्षकाला आपल्या अध्यापनाचे स्वयं: मुल्यमापन करता येते.

3) विद्यार्थ्यांच्या उपचारात्मक अध्यापनाद्वारे आशयाचे दृढीकरण करता येते.

4) विद्यार्थ्यांच्या बौद्धिक पातळीचा अंदाज येतो.

5) परीक्षेची मनातील भिती व दबाव कमी होतो.

6) लेखन गती प्राप्त होऊन लेखनाच्या उद्दिष्टांची पुर्तता होते.

7) विद्यार्थ्यांची शोधनक्षमता, विचारपातळी व चिकित्सक वृत्ती विकसित होते.

8) स्वयं: अध्ययनाची सवय लागते.

स्वाध्याय लेखनाचे महत्त्व

1) लेखनाची पुनरावृत्ती झाल्याने परीक्षेत योग्यवेळी स्मरण होते.

2) शिक्षकाला आपल्या अध्यापनाचे स्वयं: मुल्यमापन करता येते.

3) विद्यार्थ्यांच्या उपचारात्मक अध्यापनाद्वारे आशयाचे दृढीकरण करता येते.

4) विद्यार्थ्यांच्या बौद्धिक पातळीचा अंदाज येतो.

5) परीक्षेची मनातील भिती व दबाव कमी होतो.

6) लेखन गती प्राप्त होऊन लेखनाच्या उद्दिष्टांची पुर्तता होते.

7) विद्यार्थ्यांची शोधनक्षमता, विचारपातळी व चिकित्सक वृत्ती विकसित होते.

8) स्वयं: अध्ययनाची सवय लागते.

१ (अ)] मापन, मुल्यमापन, आणि मुल्यनिर्धारण या संकल्पना स्पष्ट करून शैक्षणिक मुल्यमापनाची तत्वे स्पष्ट करा?

उत्तर : मापन – मापन या शब्दाचा अर्थ मोजणे असा होतो. उदा. पदार्थाचे वजन, वस्तू वा व्यक्तीची उंची, कालावधी, जागेचे क्षेत्रफळ, विद्यार्थ्यांनी प्राप्त केलेले गुण इत्यादी. ज्या मापन साधनांच्या सहाय्याने मापन केले जाते त्यास मापन साधन असे म्हणतात. उदा. लांबी मोजण्यासाठी मीटर पट्टी.

मापन हे संख्यात्मक असते. उदा. गणित विषयात १०० पैकी ९० गुण प्राप्त झाले.

वरील उदाहरणांवरून असे दिसून येते की मापन ही संकल्पना आपणांस नवीन नाही. दैनंदिन जीवन जगताना आपणास अनेकवेळा मापन करावे लागते. उदा. हिशोब करणे, शालेय अभ्यासक्रमामध्ये वेगवेगळ्या विषयांतर्गत, तापमान, पर्जन्यमान, वस्तूमान, क्षेत्रफळ, घनफळ, कालगणना, नफातोटा, शेकडेवारी इत्यादी विषयी मापन केले जाते.

सर्वसाधारणपणे मापनाचे दोन प्रकार केले जातात.

अ) संख्यात्मक मापन - उदा. राजेशला विज्ञान विषयात १०० पैकी ८० गुण मिळाले. या विधानात मापनासाठी संख्यांचा वापर केला आहे. म्हणून या मापनाला संख्यात्मक मापन असे म्हणतात.

ब) गुणात्मक मापन - १) राजेशची प्रगती समाधानकारक आहे.
२) तुला अभ्यास करायला आवडते का?

या प्रश्नांचे उत्तर देण्यासाठी गुणात्मक शब्दांचा वापर करावा लागतो आणि असे शब्द वापरून केल्या जाणाऱ्या मापनास गुणात्मक मापन असे म्हणतात.

योग्य मापन साधनाची निवड व अचूक निरिक्षण या मापन प्रक्रियेतील महत्वपुर्ण बाबी आहेत.

व्याख्या - "वस्तू किंवा व्यक्तिंच्या दर्जाचे किंवा गुणवैशिष्ट्यांच्या वर्णनाचे किंवा निरिक्षणाचे सांख्यिकीकरण करण्याची पद्धत म्हणजे मापन.

मापन हे मुल्यमापनाचे प्रमुख अंग आहे.

मुल्यमापन :- आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या युगात दैनंदिन जीवन आणि शिक्षण क्षेत्राबरोबरच जवळ जवळ सर्वच क्षेत्रात मुल्यमापन आणि संख्याशास्त्राचा मोठ्याप्रमाणावर वापर आणि उपयोग होताना दिसून येतो. मुल्यमापन आणि विकास यांच्या परस्परसंबंध घनिष्ठ स्वरूपाचा दिसून येतो. मुल्यमापणासाठी संख्यात्मक वर्णन, गुणात्मक वर्णन आणि अभिप्राय या बाबींची आवश्यकता असते.

इ.स. 1908 मध्ये अमेरीकेमध्ये मुल्यमापन तंत्राच्या जन्म झाला. डॉ. बेंजामिन ब्लूम हे मुल्यमापन तंत्राचे जनक होय. मापनामुळे प्रगती किंवा संपादनाचे मुल्य कळत नाही. कारण मुल्य हे नेहमी कशाच्यातरी संदर्भात ठरत असते.

अर्थ - संदर्भ चौकटीच्या आधारे जेव्हा एखादया मापनाची किंमत, दर्जा, स्थिती ठरविली जाते तेव्हा त्यास मुल्य प्राप्त होते. व या प्रक्रियेस मुल्यमापन असे म्हणतात. मुल्यमापन हे मापनावर आधारीत असते. उदा. सहामाही परिक्षेत अजयला विज्ञान व गणित या विषयामध्ये 100 पैकी अनुक्रमे 60 व 50 गुण प्राप्त झाले आहेत या दोन्हीही कसोट्या शास्त्रशुद्ध रीतीने तयार केलेल्या आहेत. त्यामुळे या कसोट्यांद्वारे झालेले मापन निर्दोष असे मानता येईल. मापन दर्शविणारे हे गुण निर्जीव आहेत. या निर्जीव आकड्यांना संजीवनी देऊन त्यांना बोलके करण्याचे काम मुल्यमापनामुळे करणे शक्य होते.

मुल्यमापन = संख्यात्मक वर्णन + गुणात्मक वर्णन + शिक्षकांचा अभिप्राय

उद्दिष्टे (साध्य)

मुल्यमापनाची साधने (पुरावा)

2) अध्ययन अनुभव (साधन)

मुल्यमापनाची वैशिष्टे-

1) मुल्यमापन ही सतत चालणारी प्रक्रिया आहे.

2) वस्तुनिष्ठता

३) उद्दिष्ट्यांची निश्चिती, अध्ययन अनुभव योग्य मुल्यमापन साधने ही मुल्यमापनाची महत्वपुर्ण वैशिष्ट्ये होय.
४) मुल्यमापनासाठी विविध साधनांचा उपयोग केला जातो. उदा. तोंडी, लेखी, प्रात्याक्षिक परिक्षा.
५) मुल्यमापन म्हणजे परिक्षा आणि इतर बाबी.
६) प्रत्याभरण हे मुल्यमापनाचे महत्वाचे अंग आहे.

मुल्यमापनाचे उपयोग - विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक व व्यावसायिक मार्गदर्शन करण्यासाठी मुल्यमापनाचे निष्कर्ष उपयुक्त ठरतात.
विद्यार्थ्यांना, पालकांना, शिक्षकांना नियोजन करण्यास उपयोगी आहे.

मुल्यनिर्धारण - Assidere या लॅटिन शब्दापासून Assess हे क्रियापद तयार झाले. याचा अर्थ To sit with असा आहे. असेसमेंट मध्ये अध्ययनकर्त्या शेजारी बसणे अपेक्षित आहे. आणि विद्यार्थ्यांचे Assess-ment करत असताना त्याला बरोबरीचे स्थान दिले पाहिजे.
मापनाबरोबरच मुल्यनिर्धारण ही संज्ञा देखील शैक्षणिक मुल्यमापना-मध्ये वापरली जाते.
मुल्यनिर्धारण ही संज्ञा सर्वप्रकारची माहिती गोळा करण्यासाठी वापरली जाते.
उदा. शिक्षक त्यांच्या सर्व विद्यार्थ्यांची माहिती गोळा करतात. तिचे विश्लेषण करतात आणि अर्थनिर्वचन करून योग्य निर्णय घेण्यासाठी या माहितीचा वापर करतात.
थोडक्यात मुल्यनिर्धारण म्हणजे एखादया स्थितीबद्दलचे वर्णन करण्यासाठी किंवा ती अधिक चांगल्याप्रकारे समजावून घेण्यासाठी माहिती गोळा करणे.

शैक्षणिक मुल्यनिर्धारणाची गुणवैशिष्ट्ये -
१) विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेत सुधारणा घडवून आणण्याची सातत्यपुर्ण प्रक्रिया होय.
२) मुल्यनिर्धारणामध्ये अध्ययन दर्जाबाबतचे निकष ठरवून अध्ययन दर्जाबाबतच्या अपेक्षा सुस्पष्ट स्वरूपात जनतेसमोर मांडण्यात येतात.

शैक्षणिक मुल्यमापनाची तत्वे-

i) मुल्यमापन प्रक्रियेमध्ये आपली उद्दिष्ट्ये साध्य करण्यासाठी ज्या अध्ययन अनुभुती आपण देणार आहेत त्या उद्दिष्ट्यांची पुर्ती करणे.

उदा. बऱ्याचदा अधिक अत्याधुनिक व आकर्षक शैक्षणिक साधने किंवा तंत्रे वापरण्याचा मोह शिक्षकाला होतो. अशावेळी ते साधन नवीन आकर्षक आहे. म्हणून त्याचा उपयोग न करता ते आपल्या उद्दिष्ट्यांची पुर्ती करणार आहे का? याचा विचार करूनच त्याचा उपयोग केला पाहिजे.

ii) मुल्यमापन करण्यासाठी ज्या साधनाद्वारे आपले उद्दिष्ट साध्य होईल. अशा साधनाची निवड मुल्यमापनासाठी केली पाहिजे.

उदा. हृदयाची आंतररचना विद्यार्थ्यांना समजणे अपेक्षित आहे, तर परीक्षेमध्ये 'हृदयाची आंतररचना स्पष्ट करा' असा प्रश्न विचारणे रास्त ठरते.

iii) मुल्यमापन करण्यासाठी प्रसंगी एक किंवा अनेक साधनांचा उपयोग करावा लागतो.

iv) मुल्यमापनाच्या साधनाने अत्यंत वस्तूनिष्ठ, विश्वसनीय व समप्रमाण मापन केले पाहिजे. म्हणून मुल्यमापन साधनांची चांगली ओळख असली पाहिजे.

उदा. लेखी परीक्षा, तोंडी परीक्षा, प्रात्याक्षीक परिक्षा.

v) मुल्यमापन करताना जर उद्दिष्टांशी पुर्ती झाली नाही असे आढळून आले तर केवळ विद्यार्थ्यांना दोष न देता संपुर्ण प्रक्रियेची, चिकित्सा करून आवश्यक तेथे बदल करण्याची तयारी तयारी ठेवली पाहिजे.

13

vi) मुल्यमापकाने स्वत: वस्तूनिष्ठ व प्रामाणिक असले पाहिजे स्वत:च्या मताचा किंवा वृत्तीचा प्रभाव मुल्यमापन प्रक्रियेवर निष्कर्ष काढताना पडू देऊ नये.

२२] मुल्यमापनाची विविध साधने आणि तंत्रे सोदाहरण स्पष्ट करा.

उत्तर - प्रस्तावना -

मुल्यमापनाची साधने व तंत्रे हे मुल्यमापन प्रक्रियेचे एक अत्यंत महत्वपुर्ण अंग होय. मुल्यमापन करण्यासाठी आपणास विविध प्रकारची साधने व तंत्रे वापरावी लागतात. एकाच एका साधनाद्वारा आपणास विविध अपेक्षित वर्तन प्रकारांची चाचणी होणे शक्य नसते.

मुल्यमापनाची विविध साधने व तंत्रे -
साधनांचे स्थुल वर्गीकरण पुढीलप्रमाणे -

मुल्यमापनाची साधने
- संख्यात्मक साधने
  - परीक्षा
    - लेखी
      - निबंधवजा प्रश्न
        - दिर्घोत्तरी
        - लघुत्तरी
      - वस्तुनिष्ठ प्रश्न
        - पुर्ती
        - द्विपर्यायी
        - बहुपर्यायी
        - जोड्या लावणे.
        - अर्थाविष्कार करणारे प्रश्न
    - तोंडी
    - प्रात्याक्षिक
- गुणात्मक साधने
  - निरिक्षणात्मक तंत्रे
  - आत्मनिरिक्षणात्मक तंत्रे
  - प्रक्षेपण तंत्रे
  - समाजमिती तंत्रे.

1) संख्यात्मक साधने -

अ] परीक्षा : कार्यमान कसोट्या

विद्यार्थ्यांचे कार्याचे मुल्यमापन किंवा प्रत्यक्ष दृष्यवर्तनाचे मापन करणाऱ्या चाचण्यांना किंवा कसोट्यांना कार्यमान कसोट्या म्हणता येते.

1) तोंडी परीक्षा - वास्तविक दैनंदिन अध्यापन करीत असताना शिक्षक वर्गात विद्यार्थ्यांना काही प्रश्न विचारून त्याला कितपत समजले आहे हे पडताळण्यासाठी या साधनांचा वापर करीत आहे.

फायदे - i) एखादया विषयाचे ज्ञान विद्यार्थ्याने किती संपादन केले हे पाहता येते.

ii) विद्यार्थ्यांचे उच्चारण, संभाषण, संवादकौशल्य, पाठांतर अभिव्यक्ती इ. बाबींचे मुल्यमापन करता येते.

2) प्रात्यक्षिक परीक्षा - विद्यार्थ्यांच्या ज्या कौशल्यांचे मापन आपण लेखी किंवा तोंडी परीक्षेद्वारा करू शकत नाही. त्यावेळी प्रात्यक्षिक परीक्षाद्वारा अशा कौशल्यांचे मापन करता येते.

उदा. विज्ञानातील सत्ये पडताळून पाहण्यासाठी केल्या जाणाऱ्या प्रयोगासाठीची कौशल्ये.

विद्यार्थी कार्यानुभवासारख्या विषयामध्ये केलेल्या कृतींची अचूकता व सुबकता, हस्तव्यवसायामधून तयार झालेली वस्तू इ. साठी प्रात्यक्षिक परीक्षा वापरून मुल्यमापन करता येते.

3) लेखी परीक्षा - लेखी परीक्षा प्रमुख दोन प्रकारच्या प्रश्नांच्या साहाय्याने होतली जाते. एक म्हणजे निबंधवजा प्रश्न व वस्तुनिष्ठ प्रश्न

1) निबंधवजा प्रश्न - दीर्घोत्तरी प्रश्न

विद्यार्थ्यांना आपले विचार मांडता येतात की नाही, आपल्या कल्पना कशा शब्दबद्ध कराव्यात, एखादया वस्तूचे प्रसंगाचे घटनेचे तपशीलवार वर्णन कसे करावे, एखाद्या मुद्द्याचे समर्थन कसे करावे, एखादया कल्पनेचा विस्तार कसा करावा, या बाबी पाहण्यासाठी या प्रकारच्या प्रश्नांचा प्रामुख्याने उपयोग होत असतो. या प्रश्नांचे स्वरूप उद्दिष्टानुसार बदलते. प्रत्येक विषयासाठी व प्रत्येक उद्दिष्टांच्या मापनासाठी खालील प्रश्नांचा वापर होतो.

① वर्णन करा. ② स्पष्ट करा. ③ माहिती सांगा इ.

२] लघुत्तरी प्रश्न – दिर्घोत्तरी प्रश्नांमध्ये विद्यार्थ्यांस खुप मोठी उत्तरे लिहावी लागतात. म्हणून फार मोठी उत्तरे लिहावी लागणार नाहीत असे प्रश्न तयार करून त्यांची उत्तरे साधारणपणे ५० ते ८० शब्दांत लिहिणे आवश्यक असते. या प्रश्नांमध्ये खालील प्रश्नप्रकारांचा समावेश होतो.
(i) टीपा लिहा. (ii) स्पष्ट करा (iii) तुलना करा. (iv) कारणे द्या. इ.

iii) वस्तुनिष्ठ प्रश्न - लघुत्तरी व दिर्घोत्तरी प्रश्नांनुसार कितीही प्रयत्न केले तरी वस्तुनिष्ठपणे मुल्यमापन करू शकत नाही. 'वस्तुनिष्ठ प्रश्न म्हणजे ज्या प्रश्नाचे एक आणि एकच उत्तर असते' अशा प्रश्नांना वस्तुनिष्ठ प्रश्न म्हणतात.
उदा. पुर्ति प्रश्न ② द्विपर्यायी प्रश्न ③ जोड्या लावा ④ बहुपर्यायी प्रश्न. इ.

२) मुल्यमापनाची गुणात्मक तंत्रे -
'विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीन विकास' हे शिक्षणाचे ध्येय पुर्णत्वास नेण्यासाठी फक्त तोंडी परिक्षा, लेखी परीक्षा, प्रात्यक्षिक परीक्षा पुरेशा ठरत नाहीत यासाठी आपणास आणखी काही साधनांचा विचार करावा लागतो.
I) निरिक्षणात्मक तंत्रे – विद्यार्थी केवळ वर्गातच आहे नव्हे तर शाळेत कसा राहतो, वागतो, त्याला कोणत्या सवयी आहेत. इ. बाबींचे विद्यार्थ्यांचे दैनंदिन निरिक्षण केल्याशिवाय कशा कळणार, म्हणून निरिक्षणासाठी काही तंत्रे वापरावी लागतात.
अ) प्रासंगिक नोंदी – विद्यार्थी वर्तनाच्या विशिष्ट प्रसंगी केलेल्या वर्तनाच्या नोंदी घेवून त्यावरून त्या विद्यार्थ्याबद्दलच्या काही निष्कर्षाप्रत येणे अपेक्षित असते.
ब) पडताळा सुची - विद्यार्थ्यांमध्ये विविध गुण विकसित व्हावे हाच आपला शालेय शिक्षणाचा हेतू असतो. व त्या दृष्टीने आपण विविध उपक्रम राबवीत असतो. विद्यार्थ्यांनी कोणते कौशल्ये आत्मसात केले आहे. हे पाहण्यासाठी या तंत्राचा वापर करता येतो.

ड) पदनिश्चयन श्रेणी - पडताळा सुचीच्या साह्याने विद्यार्थ्यांकडे एखादे कौशल्य आहे की नाही. किंवा विशिष्ट गुण आहे. आहे की नाही किंवा विशिष्ट गुण आहे की नाही. हे पाहता येतात. येते परंतू ते गुण किंवा कौशल्ये किती प्रमाणात आहे, हे पाहण्यासाठी पदनिश्चयन श्रेणीचा उपयोग होतो.

प्रकार - 1) वर्णनात्मक पदनिश्चयन श्रेणी
ii) आलेखात्मक पदनिश्चयन श्रेणी.

प्रक्षेपण तंत्र - शिक्षणाचा हेतू व्यक्तीमत्वाच्या सर्वांगीन विकास हा असल्याने तो झाला की नाही हे पाहण्यासाठी व्यक्तिमत्त्व विकास आपनासाठीच्या साधनांच्या वापर करणे अपरीहार्य ठरते. विद्यार्थी आपल्या मनातील विचार, भावना, प्रत्येकवेळी दुसऱ्यासमोर प्रत्यक्षपणे व्यक्त करीत नाहित. सामाजिक नियमांच्या बंधनामुळे व्यक्ती आपल्या मनातील प्रत्येक भावना दुसऱ्यावर लादण्याचा प्रयत्न करते. किंवा अप्रत्यक्षपणे व्यक्त करते.

प्रक्षेपणाची वैशिष्ट्ये - 1) साहित्याची संदिग्धता 2) बहुमितीय प्रतिसाद 3) अबोधाचे प्रतिसाद 4) मुक्त प्रतिसाद 5) प्रतिसादाचे गुणात्मक साधन 6) अप्रत्यक्षता 7) प्रतिसादाचे गुणात्मक साधन 8) सामंजस्य.

समाजमिती तंत्र - मनुष्य समाजप्रिय प्राणी आहे. व्यक्तीला समाजात आपले जीवन व्यतीत करायचे आहे. आपला विद्यार्थी हा समाजात वावरणार असल्याने, समाजात वावरण्यासाठी आवश्यक गुण त्याच्यामध्ये विकसित होतायेत. की नाही हे पाहण्यासाठी तंत्रे वापरता येतात. वर्गातील विद्यार्थ्यांची समायोजन क्षमता पाहता येते. तसेच या तंत्राच्या वापरामुळे जे विद्यार्थी एकलकोंडे असतात त्यांना मार्गदर्शन करता येते.

प्रकार - 1) ओळखा पाहू तंत्र
2) नामनिर्देशन तंत्र

आत्मनिवेदनात्मक तंत्रे - केवळ आत्मनिरिक्षण पद्धतीने स्वतःच्या सखोल अभ्यास करता येत नाही, तर त्यासाठी काही तंत्राचा उपयोग करावा लागतो. त्यांना आत्मनिवेदन तंत्रे म्हणतात.

प्रकार -

अ] मुलाखत - मुलाखत हे एखाद्या व्यक्तीबद्दलची अत्यंत विश्वासार्ह व समोरासमोर माहिती देण्याचे तंत्र होय. या तंत्राचा प्रयोग विद्यार्थीसंबंधीची माहीती घेण्यासाठी होतो.

ब] अभिरूची शोधिका - विद्यार्थ्यामध्ये, वाचन, लेखन, काव्य, संगीत तर प्रत्येक विषयामध्ये अभिरूची निर्माण व्हावी. हे एक आपले उदिष्ट असते व त्यासाठी आपण शाळेत किंवा शाळेबाहेर काही उपक्रम देखील राबवत असतो.

समस्या शोधिका - विद्यार्थ्यांना शालेय जीवनात अनेक समस्यांना तोंड द्यावे लागते. या समस्या त्यांच्या अध्ययनात अडसर बनून राहतात. म्हणून एक सुलभ म्हणून या समस्या दूर करणे शिक्षकाचे कर्तव्य असते. त्यासाठी विद्यार्थ्यांना कोणत्या समस्या आहेत, हे शोधण्यासाठी समस्या शोधिकांचा वापर करणे उपयुक्त ठरते.

ड] व्यक्तिमत्व शोधिका - व्यक्तिमत्वाचा सर्वांगीण विकास हे आपल्या शिक्षणाचे ध्येय असते. म्हणून व्यक्तिमत्वाचा विकास झाला किंवा नाही किंवा कितपत झाला आहे हे तपासून पाहणे अपरिहार्य ठरते. व्यक्तिमत्व मापनासाठी अनेक मानसशास्त्रज्ञांनी कसोट्या तयार केलेल्या आहेत.

12

टिपा लिहा

1) अध्ययन अनुभवाचे प्रकार -
निरनिराळ्या अध्ययन प्रसंगाद्वारे विद्यार्थ्यांना जे शैक्षणिक अनुभव प्राप्त होतात. त्यांचे पूढील प्रकार पडतात.

अध्यापन अनुभुतीचे वर्गीकरण
↓
प्रत्यक्ष अनुभव | अप्रत्यक्ष अनुभव | शाब्दीक अनुभव

1) प्रत्यक्ष अनुभव - विविध ज्ञानेंद्रियांच्या साहाय्याने एखादी वस्तू व्यक्ती व घटना याबद्दल मिळणारे ज्ञान हे प्रथम हस्त असेल तर तो अनुभव प्रत्यक्ष अनुभव म्हणता येईल. उदा. पदार्थांची चव घेणे, चिंच-आंबट. सारसबागेतील गणपतीचे वर्णन ऐकण्यापेक्षा प्रत्यक्ष मंदिरात प्रवेश केल्यानंतरच प्रत्यक्ष अनुभव येता व अनुभवास तोड नसते.

मर्यादा- प्रत्यक्ष अनुभव देणे कितीही योग्य असले तरीही सदासर्वकाळ असे अनुभव देणे शक्य होईलच असे नाही. उदा. भूकंप, पूर, व्यक्तिची मनास्थिती इत्यादी. असे अनुभव वर्णन, चित्रफिती, अगर कल्पनेनेच द्यावे लागतात.

2) अप्रत्यक्ष अनुभव - जेव्हा प्रत्यक्ष अनुभव देणे शक्य नसते त्या वेळी वस्तू व घटनांचे वर्णन एखादया साधनाच्या साहाय्याने आपण करतो. तेव्हा त्यास अप्रत्यक्ष अनुभव असे म्हणतात. उदा. भूकंप स्थितीचे वर्णन करण्यासाठी तेथील चित्रफीती व फोटो दर्शविणे. दृकश्राव्य साधने अप्रत्यक्ष अनुभव देण्यात महत्वाची भूमिका बजावतात.

3) शाब्दीक अनुभव - शाब्दिक अनुभव हे देखील अप्रत्यक्ष अनुभव होय. देशभक्ती म्हणजे काय? हे स्पष्ट करण्यासाठी शिक्षकाने कथन केलेला प्रसंग, ताला सुरात गायन केलेली कवीता याद्वारे देखील विद्यार्थ्यांना प्राप्त होते. यामध्ये केवळ शाब्दिक वर्णनाचाच वापर झालेला दिसून येतो.

Date

4) मुल्यमापनाचे समाजमिती तंत्र - फायदे / तोटे -

अर्थ - "मानवी समुह किंवा समाजाच्या मानसशास्त्रीय संरचनेचा अभ्यास म्हणजे समाजमिती तंत्र होय."

विद्यार्थ्यांच्या अंगी असणाऱ्या सामाजिक गुणांचे मुल्यमापन करण्यासाठी या प्रकारच्या साधनांच्या उपयोग होतो.

विद्यार्थ्यांची सामाजिकता, नेतृत्वगुण इत्यादी सामाजिक गुणांचा मागोवा या साधनांद्वारे घेता येतो.

विद्यार्थी ज्या गटांमध्ये वावरतो त्या गटातील मुलांच्या एकमेकांबद्दलच्या दृष्टीकोन समजून घेणे आवश्यक असते. या तंत्रास समाजमिती तंत्र असे म्हणतात. यात खालील साधनांचा समावेश होतो.

1) ओळखापाहू तंत्र

2) सामाजिक आलेख

फायदे - निर्मिती आणि वापर करण्यासाठी अत्यंत सुलभ व उपयुक्त असे साधन आहे.

2) या साधनाच्या साहाय्याने शिक्षक आणि गटातील विद्यार्थी यांच्या मनाशीही तुलना करता आल्याने विश्वसनियता असते.

3) विद्यार्थ्यांना आपल्या गटातील स्थान समजते.

4) हे साधन वापरावयास सोपे असते.

5) लहान मुलांच्या बाबतीत उपयुक्त असते.

6) शिक्षकांना सर्व मुलांबाबत मते मिळतील व त्यानुसार विद्यार्थ्यांच्या त्रुटी लक्षात येतील.

तोटे - हे साधन किंवा तंत्र सर्व वयोगटातील विद्यार्थ्यांसाठी अचूक ठरत नाही.

2) हे साधन सर्व विषयांसाठी लागू होत नाही.

३) शैक्षणिक उद्दिष्टांचे महत्व -

शैक्षणिक उद्दिष्ट्ये याचा अर्थ शिक्षणाचा प्रारंभ होय म्हणजेच शिक्षणातून काय सिद्ध करायचे, कशासाठी शिकवायचे हे शिक्षकास समजते. म्हणूनच सर्वप्रथम शिक्षणाची उद्दिष्टे निश्चित करावी लागतात तस्च अध्ययन अनुभुती देता येते.

शैक्षणिक उद्दिष्टे निश्चित केल्यावर त्यासाठी योग्य अध्ययन अनुभव देणे शक्य होते. उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी निवडलेला आशय योग्य असेल तस्च त्या आशयानुसार व अध्ययन अनुभुतीनुसार मुल्यमापन करता येते.

१) अध्यापकांना अध्ययन प्रक्रियेला योग्य दिशा व गती प्राप्त करून देण्यास मदत करणे.

२) विद्यार्थ्यांना प्रगतीचे मुल्यमापन करण्यासाठी या स्पष्टीकरणात्मक विधानांचा उपयोग होतो.

३) शिक्षकांना नियोजन करण्यास शिक्षकांना उपयुक्त ठरते.

४) शिक्षक व परीक्षक यांच्याप्रमाणेच विद्यार्थ्यांनाही या शैक्षणिक उद्दिष्टांचा फायदा होतो.

५) मुल्यमापनानंतर विद्यार्थी नेमका कोणत्या बाबतीत कच्चा आहे हे विद्यार्थ्यांने केलेल्या चुकांवरून शिक्षकाच्या लक्षात येते आणि त्यातील कमतरता नाहीशा करण्यासाठी त्याला उपचारात्मक अध्यापन करता येते.

4] मुल्यमापनाचे निरिक्षण-तंत्रे - फायदे / तोटे.

विद्यार्थ्यांचे वेगवेगळ्या परिस्थितीमध्ये वेगवेगळ्या वेळी प्रत्यक्ष निरिक्षण करून त्यांचे वर्तन, कार्यपद्धती, स्वभावगुण, कार्यक्षमता आणि या निरिक्षणावरून अभिप्राय व्यक्त करता येतात. म्हणून या तंत्रास निरिक्षणात्मक तंत्र असे म्हणतात.

निरिक्षण हे ज्ञानप्राप्तीचे फार जुने तंत्र होय. निरिक्षण हे तज्ज्ञ व्यक्तीचे काम आहे. त्यामध्ये वैधता, विश्वसनियता पुनरावृत्तीक्षमता असावी लागते. हे अत्यंत निश्चित व वस्तुनिष्ठ असावे लागते त्याची नोंद तावडतोब करावी लागते.

निरिक्षण तंत्रासाठी पडताळा सुची आणि निरिक्षण करावयाचे घटक या साधनांचा उपयोग होतो.

फायदे - या साधनाची निर्मिती करणे सुलभ व कमी खर्चिक असते.
कमी खर्चात जास्तीत जास्त माहिती मिळविता येते.
कौशल्य पुर्ण वर्तनाच्या पडताळा घेण्यासाठी अत्यंत उपयुक्त
उदा. गायन, वादन, नृत्य, खेळ.
विश्वसर्हता अधिक असते कारण मापन हे प्रत्यक्ष निरिक्षणाद्वारे केले जातात.
नोंदी झटपट घेता येतात. निष्कर्षास वेळ जात नाही.

तोटे - निरिक्षण करणारी व्यक्ती तज्ञ व अभ्यासूच असावी लागते.
विद्यार्थ्यांमधील तुलना करता येत नाही.
सखोल माहिती ऐवजी वरवरची अगर दिखाऊ माहिती मिळविण्याचा संभव अधिक असतो.

4

अभिप्राय

सदर स्वाध्याय लेखनाद्वारे सखोल वाचन व शोधन वृत्तीचा विकास घडवून आला, तसेच आशयाचे आकलन व प्रकटन कौशल्याची जाणीव झाली, उच्च विचार क्षमता, स्मरण शक्तीचा विकास, लेखन शैली व लेखनास गती प्राप्त झाली. प्रश्नानुसार ठराविक शब्दात उत्तरे लेखन क्षमता विकसित झाली. तार्किक विचार, आशय स्वतःच्या शब्दांत लिहिता येणे, उपयोजन करण्याचे कौशल्ये विकसित झाले. एक विद्यार्थी शिक्षक म्हणून अभ्यास सवयी, तंत्रे, लेखन क्षमता, वाचन क्षमतांचा विकास झाला.

तसेच हा उपक्रम पुर्ण करण्यासाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. पोळे सर व विषय शिक्षक प्रा. इंगळे सर यांचे विशेष मार्गदर्शन लाभले.

धन्यवाद.

संदर्भग्रंथसूची

1) अध्ययनाचे मुल्यनिर्धारण व मुल्यमापन
- डॉ. ह. ना. जगताप

पृष्ठ क्रं. 23, 1, 7, 40, 44, ~~73~~, 68

2) अध्ययनाचे मुल्यमापन आणि मुल्यनिर्धारण
प्रा. सुवर्णा शिंदे, प्रा. केडी. शिंदे.

22

Rayat Shikshan Sanstha's

SWAMI SAHAJANAND BHARATI COLLEGE OF EDUCATION,

SHRIRAMPUR, DIST. AHMEDNAGAR 413709

Year 2022-23

B.Ed. II Course 209: Understanding of Self

Photographs of SKIT/DRAMA Presentation

Date 18/03/2023

New English School Khandala Group

Theme: सामाजिक माध्योमोका दुष्परिणाम

S.S.B. College of Education
Shrirampur, Dist.A.Nagar

Date 18/03/2023

Chhatrapati Shivaji Vidyalaya Group

Theme: या तंबाखूने वाटोळे केले ग बया

B.G. Patil Highschool, Ashoknagar **Theme: भारतीय संस्कृती परंपरा**

Date 18/03/2023

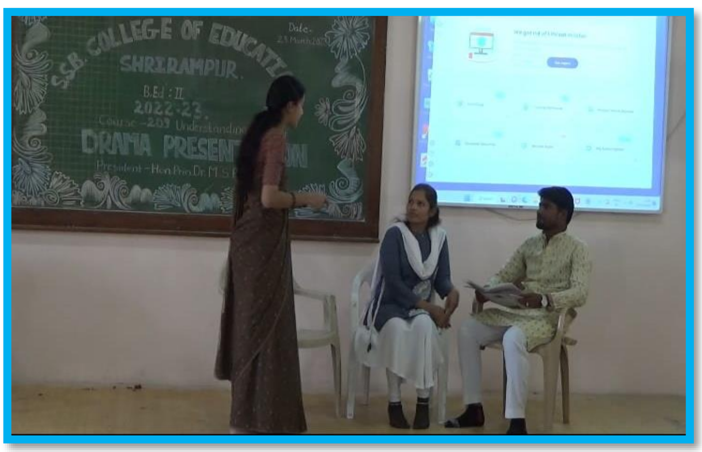

S.S.B. College of Education Shrirampur, Dist. A.Nagar

PRINCIPAL
S.S.B. College of Education
Shrirampur, Dist. A.Nagar

Date 18/03/2023

S.J. Patni Highschool Shrirampur **Theme: मुलींना शिकवा स्वावलंबी बनवा**

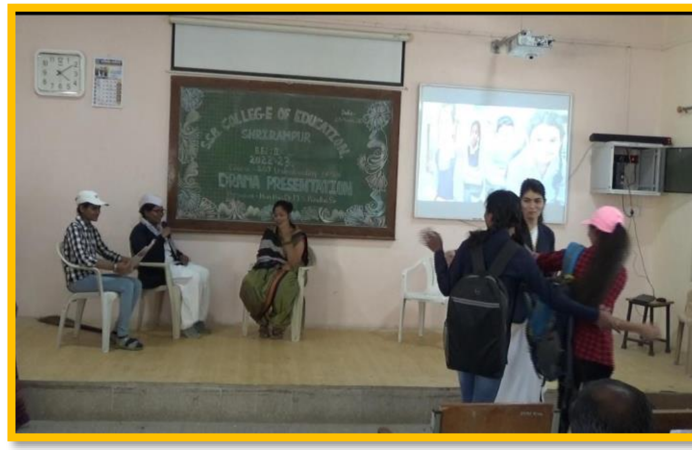

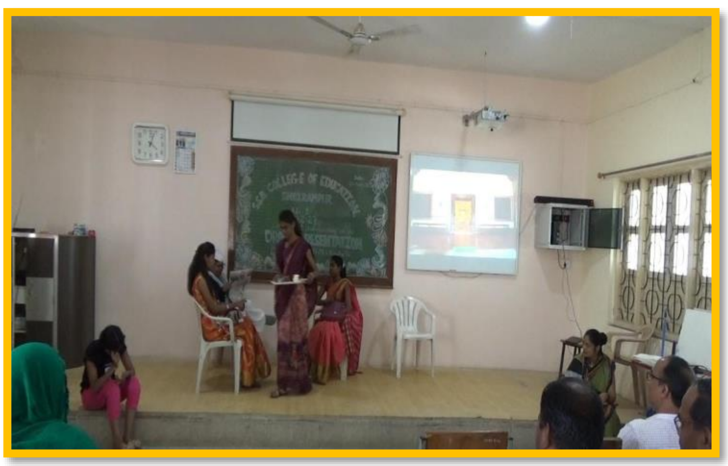

B.R. Khatod & D.D. Kachole Highschool, Shrirampur **Theme: इंग्रजी माध्यमांचा वाढता प्रभाव**

Date 18/03/2023

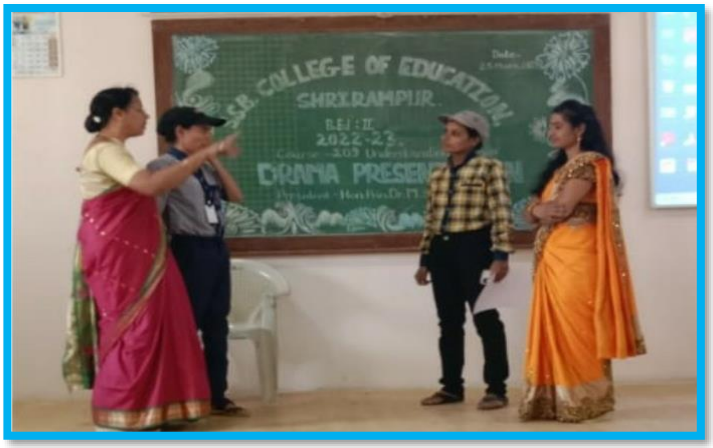

S.S.B. College of Education ★ Shrirampur, Dist. A.Nagar ★

PRINCIPAL
S.S.B. College of Education
Shrirampur, Dist. A.Nagar

Date 18/03/2023

Ajmat Fatema High school, Shrirampur **Theme: महिला सक्षमीकरण**

S.S.B. College of Education ★ Shrirampur, Dist. A.Nagar ★

PRINCIPAL
S.S.B. College of Education
Shrirampur, Dist. A.Nagar

Rayat Shikshan Sanstha's

SWAMI SAHAJANAND BHARATI COLLEGE OF EDUCATION,

SHRIRAMPUR, DIST. AHMEDNAGAR 413709

Year 2022-23

B.Ed. II Course 209: Understanding of Self

Photographs of Professional Interview Skill Session

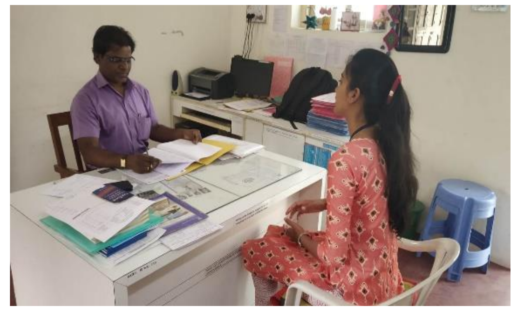

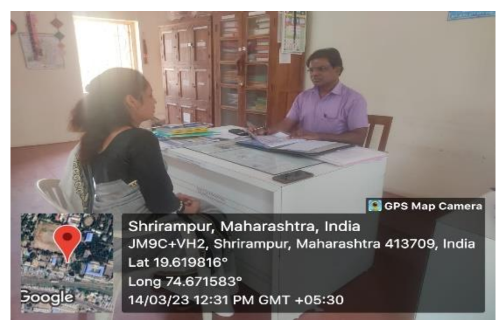

Rayat Shikshan Sanstha's

SWAMI SAHAJANAND BHARATI COLLEGE OF EDUCATION,

SHRIRAMPUR, DIST. AHMEDNAGAR 413709

Year 2022-23

B.Ed. II Course 209: Understanding of Self

Photograph of Painting and Drawing & Crafts

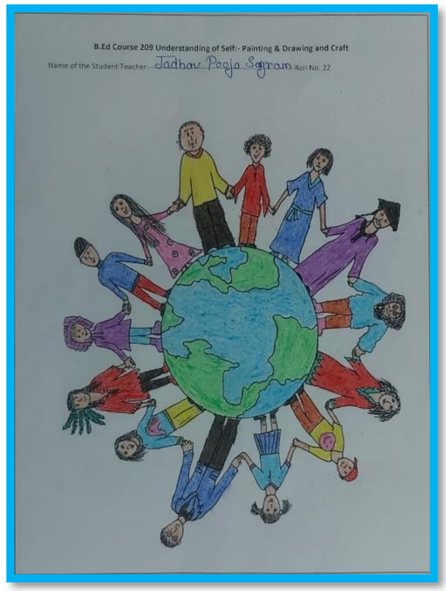

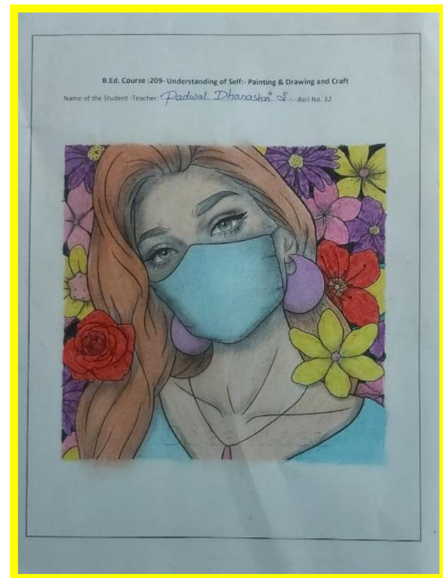

Rayat Shikshan Sanstha's

SWAMI SAHAJANAND BHARATI COLLEGE OF EDUCATION,

SHRIRAMPUR, DIST. AHMEDNAGAR 413709

Year 2022-23

B.Ed. II Course 209: Understanding of Self

Photograph of Painting and Drawing & Crafts

Rayat Shikshan Sanstha's

SWAMI SAHAJANAND BHARATI COLLEGE OF EDUCATION,

SHRIRAMPUR, DIST. AHMEDNAGAR 413709

Year 2022-23

B.Ed. II Course 209: Understanding of Self

Photographs SWOT Analysis Poster Presentation